

foto Hans van den Bos, Bosbeeld.nl

Opleidingen en verantwoordelijkheid rondom **vrijwilligerswerk**

Het aanbieden van voorlichtingen en cursussen aan groepen vrijwilligers gebeurt al jaren. Soms zijn ze bedoeld om kennis over te dragen, soms gaat het om vaardigheden zoals 'het veilig werken'. Maar is dit voldoende en sluit dit altijd aan bij de huidige groepen vrijwilligers? Nee, niet altijd en dus moeten de organisaties die met vrijwilligers werken hun opleidingsbeleid daar op afstemmen. En wellicht nog belangrijker: de interne medewerkers moeten over voldoende competenties beschikken zodat zij de huidige groepen vrijwilligers goed kunnen aansturen.

— Jan Polman (Polman Arbo & Veiligheid Buitenruimte)

> HET IS VOOR DE MEESTE mensen die er mee te maken hebben duidelijk: ook vrijwilligers moet je scholen en vaardigheden bijbrengen. Zo maar een cursus geven, volstaat echter meestal niet. Het begint eigenlijk al bij de vraag wat is een vrijwilliger en wat doet deze nu eigenlijk? Door alleen de term 'vrijwilliger' of 'vrijwilligerswerk' te gebruiken, ontstaat bijvoorbeeld al veel onduidelijkheid bij het aanbieden en uitvoeren van bepaalde werkzaamheden. Ook is het niet altijd duidelijk wie er verantwoordelijk is en wie de wettelijke zorgplicht heeft. In opdracht van het Bosschap en het Ministerie van SZW is dit nader onderzocht. Om een overzichtelijk geheel te verkrijgen is eerst een indeling gemaakt van de meest voorkomende groepen vrijwilligers:

- A De vrijwilligers die volledig zelfstandig hun werkzaamheden uitvoeren.
- B De vrijwilligers die regelmatig werk uitvoeren dat direct aangestuurd wordt door medewerkers van een organisatie.
- C De 'eendaagse vrijwilliger'. Groepen of individuele personen die in het kader van een evenement werkzaamheden uitvoeren (maatschappelijk bedrijfsuitje, boomfeestdagen, studentenintroductiedagen, schoolexcursies, enz.).

Met behulp van deze indeling kunnen de noodzakelijke voorlichting en cursussen doelmatig worden bepaald. Dit geldt zowel voor de uitvoerende vrijwilligers als voor de interne medewerkers van de terreinbeheerders en vrijwilligersorganisaties die te maken hebben met het vrijwilligerswerk. Voor alle drie de groepen

geldt overigens speciale wetgeving voor jongeren van 13 t/m 17 jaar dus daar moet extra aandacht naar uitgaan. Ook de Groene maatschappelijke stage heeft een aparte status waar de stagebieder rekening mee moet houden.

Participerende burgers

Een indeling is echter niet statisch. Binnen de drie groepen vinden allerlei ontwikkelingen plaats die invloed hebben op de beoordeling van de benodigde en juiste opleidingen en cursussen. Zo hebben de ervaren vrijwilligers in de loop der jaren veel deskundigheid opgedaan en zijn ze zelfstandiger geworden. Nieuwe vrijwilligers willen sneller deskundig worden. Ook willen zij al snel meedenken en meebeslissen over bijvoorbeeld aanpak van de beheerplannen. Maar ook zijn momenteel veel 'participerende burgers' op diverse niveaus

betrokken bij het beheer en inrichting van hun directe leefomgeving. Veel gemeenten stemmen hun beleid hierop zelfs af, al is dit vaak door bezuinigingen ingegeven. Dan zijn er ook nog veel organisaties die het 'Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen' (MVO) in hun vaandel hebben staan. Vanuit deze bedrijfsdoelstelling krijgt de bos en natuursector ook steeds vaker vrijwilligerswerk aangeboden. Deze bedrijven verwachten dan ook dat na een 'belletje' met een terreinbeheerder, zij daar met open armen ontvangen worden en direct met hun personeel aan de slag kunnen gaan.

Taken en verantwoordelijkheden

In het Burgerlijk wetboek en de Arbowet wordt de zorgplicht en de verantwoordelijkheid rondom werkzaamheden, betaald of onbetaald, bijna altijd aan de werkgever toegewezen.

foto Hans van den Bos, Bosbeeld.nl

Kenmerkend voor een werkgever is dat hij de werkzaamheden rechtstreeks aanstuurt. Groep A, de 'zelfstandige vrijwilligers', heeft dus geen werkgever. Maar groep B 'direct aangestuurd vrijwilligers' wel degelijk. Vanuit de wettelijke zorgplicht heeft de werkgever de bekende taken voor veiligheid en gezondheid. De uitvoering is afgestemd op de omvang en de risico's van de werkzaamheden.

Vrijwilligers uit groep A zijn voor hun eigen veiligheid verantwoordelijk. Al moet de organisatie of terreineigenaar die deze groep meehelpt met het toewijzen van werkplekken, wel op de hoogte zijn van het veiligheidsniveau van deze groepen. En soms kan hij hen met zijn veiligheidskennis of met hulpmiddelen bijstaan. De 'kop in het zand steken' en deze groepen helemaal vrij laten is geen veiligheidsbijdrage voor deze groep.

Specifieke voorschriften

De activiteiten die de 'eendaagse vrijwilligers' uitvoeren zijn bijna altijd activiteiten in het kader van een evenement. De zorgplicht om zo'n dag veilig te laten verlopen ligt dan meer bij de organisator van dit evenement. De zorgplicht van een werkgever is omvangrijker en kent veel specifieke voorschriften die alleen gericht is op de verhouding tussen werkgever en werknemer. Dit geldt bijvoorbeeld voor scholing en persoonlijke beschermingsmiddelen. Maar ook: kinderen jonger dan 13 jaar mogen geen arbeid verrichten. Tijdens een evenement 'werken' deze kinderen niet, maar ze nemen op een ongedwongen en speelse wijze deel aan een educatieve en maatschappelijk zinvolle activiteit. Voor jongeren vanaf 13 jaar die bij het vrijwilligerswerk meehelpten of die in het kader van de Groene maatschappelijke stage werkzaamheden verrichten geldt gedetailleerde regelgeving over werktijden en veiligheid. De stagebieder, vaak terreinbeheerder, is voor de werkzaamheden in het kader van de Groene Maatschappelijke stage verantwoordelijk voor de veiligheid van de leerlingen.

Werkzaamheden en de noodzakelijke vaardigheden

De Arboret is ook van toepassing voor het vrijwilligerswerk. Dus de voorschriften over 'doeltreffende scholing' geldt ook voor vrijwilligers. Maar wat wordt hiermee nu precies bedoeld, en hoe realiseer ik dit? Het is de bedoeling dat door de scholing vrijwilligers de risico's van de werkzaamheden herkennen en in staat zijn om deze beheersbaar te maken. Eigenlijk betekent dit dat vrijwilligers over de juiste vaardigheden moet beschikken die voor de werkzaamheden nodig zijn. Juist daarom is belangrijk om eerst alle werkzaamheden met de daarbij voorkomende gevaren inzichtelijk te hebben. Op basis

daarvan wordt de noodzakelijke scholing erbij geplaatst. Het begrip 'scholing' valt in drieën uiteen:

- Opleiding of diploma: een wettelijk verplichting, bijvoorbeeld rijbewijs auto met aanhangwagen en straks landbouwtrekker, vaarbewijs, flora en faunacertificaat.
- Training: vaak vaardigheidstrainingen zoals motorzagen, bosmaaiers, onderhoud hoogfruitstambomen, maaien met de zeis.
- Voorlichting of werkinstructie: opruimen van takhout, verwijderen van kleine opslag, overzetten van paden, afval opruimen, terreinomstandigheden, biologische agentia.

Hoe uitgebreid deze scholingsonderdelen aan bod moeten komen, is afhankelijk van de werkzaamheden en de omstandigheden waarin ze uitgevoerd worden. Zo kan een korte veiligheidsinstructie van vijf minuten over het prunustrekken of hooien volstaan. Een uitvoerige training voor het snoeien van hoogfruitstambomen met valbeveiliging zal langer dan een dag duren.

De uitvoering van de trainingen en voorlichtingen moet gedaan worden door deskundigen. Zij moeten naast voldoende kennis en vaardigheden over de betreffende onderdelen dit ook goed aan de vrijwilligers kunnen overbrengen. De deskundigheid kan intern bij een organisatie aanwezig zijn of men kan gebruik maken van een specialistisch trainingsbedrijf.

Diploma's

Het aantoonbaar maken van de gevolgde opleidingen, trainingen of voorlichtingen is voor een goed gestructureerd opleiding- of arbobeleid noodzakelijk. Documenteer de diploma's, de persoonscertificaten en bewijzen van deelname. Maak voor de korte instructies en voorlichtingen een eenvoudig overzicht wanneer deze verzorgd zijn. Dit kan bijvoorbeeld ook een onderdeel van het werkformulier voor de werklocatie zijn.

Naast de verplichte 'doeltreffende scholing' gericht op de veiligheid is uiteraard ook aandacht nodig voor de inhoudelijke vakkennis. Dit kan op dezelfde wijze aangepakt worden. Uiteindelijk ontstaat er een soort opleidingsplan dat gericht is op de alle werkzaamheden die de vrijwilligers uitvoeren. Elke organisatie zal dit op bedrijfsniveau voor zichzelf specifiek moeten maken.

Kennis en kunde interne medewerkers

De interne medewerkers van organisaties die de vrijwilligers aansturen of die de werkzaamheden aan hen toebedelen, moeten voldoende weten over de veiligheidsaspecten van die werkzaamheden. Vaak verzorgen zij voor aanvang van de werkzaamheden de werkin-

structies en veiligheidsvoorschriften. Uiteraard hebben zij een gedegen terreinkennis en zijn ze opgeleid voor beheren van bos, natuur en landschap. Maar ze zijn niet altijd opgeleid of getraind voor het omgaan met de diverse groepen vrijwilligers, kinderen en leerlingen. Aanspreken op ongewenst gedrag, werkinstructies verzorgen, inschatten van risico's, veiligheidsafspraken maken en mensen kunnen enthousiasmeren zijn belangrijke onderdelen van de werkzaamheden in de bos en natuursector. De inhoud van de scholing- en ontwikkelingsactiviteiten voor de medewerkers moet daar dan ook op opgericht zijn. Een goede basis hiervoor is een cursus waarin de deelnemers inzicht krijgen over de verschillende kenmerkende van de groepen vrijwilligers waarmee zij te maken hebben. Maar ook over de wettelijke inspanningsverplichtingen van de verantwoordelijke partijen die een rol spelen bij het vrijwilligerswerk. Hierdoor wordt een goed inzicht over de inhoudelijke taak van de betrokken personen die met het vrijwilligerswerk te maken hebben verkregen.

Aansturen en ingrijpen

Het zal momenteel niet meevallen om passende cursussen of workshops te vinden over bijvoorbeeld didactiek, aansturen en ingrijpen. Toch zullen de interne medewerkers en de vrijwilligers met organiserende taken dit steeds meer nodig hebben. De feitelijk uitgevoerde activiteiten van het vrijwilligerswerk blijft vaak gelijk, maar de randvoorwaarden en de betrokkenheid van de vrijwilligers verandert. Hierop anticiperen is voor de vrijwilligersorganisaties noodzakelijk. Haar medewerkers daarover de juiste kennis bijbrengen verloopt momenteel vaak via interne informatieoverdracht. Wellicht dat vanuit de daaruit opgedane ervaringen organisaties centraal hun kennis daarover met elkaar kunnen delen.<

Jan Polman

Informatie over de cursus 'Veiligheid en verantwoordelijkheid vrijwilligerswerk'
www.polman-avb.nl

Rapporten over de veiligheid en aansprakelijkheid vrijwilligers en Groene maatschappelijke stage zijn te downloaden op www.bosschap.nl